

Uitkomsten duidingssessies Monitor Sociale Inclusie 2023

Een verslag van reflectiebijeenkomsten met Sinti en Roma naar aanleiding van de vierde vervolgmeting

Y. Seidler (Risbo)

R. van Leeuwen (Risbo)

J.J. van Eerten (Labyrinth)

T. Huibers (Labyrinth)

Inleiding

Risbo en Labyrinth vinden het belangrijk om binnen ons onderzoek de mensen waar het over gaat te betrekken bij de resultaten door hun gelegenheid te geven hun opvattingen te delen over deze bevindingen. Zo praten we met, en niet over hen. Bovendien vinden we het belangrijk om verantwoording af te leggen richting de mensen waar het onderzoek over gaat. Vanuit die gedachte zijn drie duidingssessies georganiseerd met Sinti en Roma en heeft er een aparte sessie plaatsgevonden met professionals die in hun werk te maken hebben met deze doelgroepen.

Over de duidingssessies

De bedoeling van de sessies was om samen met deelnemers te reflecteren op de resultaten. Tijdens de gesprekken is per thema ingegaan op de uitkomsten van het onderzoek. Eerst is door de onderzoekers uiteengezet wat de uitkomsten zijn. Bij het bespreken van de resultaten is gekeken naar het algemene beeld per thema, de ontwikkeling maar ook discrepanties tussen het perspectief van de doelgroep en professionals. De deelnemers is elke keer gevraagd of zij de resultaten herkennen en of zij aanvullingen hebben. Hoe zien zij bijvoorbeeld de uitspraken die door professionals zijn gedaan en in hoeverre komt het geschetste beeld afkomstig uit de doelgroep overeen met hun eigen ervaringen.

De samenstelling voor alle duidingssessies bestond uit personen die als respondent hebben deelgenomen, aangevuld met mensen uit de doelgroep of die vanuit hun werk betrokken zijn of interesse hebben voor Sinti en Roma. In totaal is tijdens de duidingssessies met 16 Sinti en Roma en 13 professionals gesproken. De deelnemers uit de doelgroep behoorden tot verschillende groepen zoals Sinti, Generaal-pardon Roma, Roma van oudsher en Roma uit voormalig Joegoslavië.

De duidingssessies duurden gemiddeld 2 uur. Deelname was indien gewenst anoniem. Per sessie is een verslag gemaakt dat als input heeft gediend voor deze notitie.

Resultaten duidingssessies met Sinti en Roma

Tijdens de sessies zijn de resultaten per thema besproken. Deze notitie volgt die opzet. We beginnen telkens met een korte samenvatting van de resultaten uit het rapport, gevolgd door de bevindingen uit de duidingssessies in bullets. Omdat er met verschillende groepen is gesproken, kan het zijn dat er tegenstrijdige uitkomsten zijn. Bij een van de drie groepen speelde bijvoorbeeld discriminatie een veel minder grote rol dan bij de andere groepen en zijn er verschillen in woonwensen.

Leven volgens de cultuur

Het eerste thema in het rapport is 'Leven volgens de cultuur'. De onderzoekers geven aan dat een rode draad in de Monitor Sociale Inclusie 2023 is dat veel (Sinti en) Roma niet het gevoel hebben dat ze kunnen leven volgens hun cultuur. Dit uit zich bijvoorbeeld in het niet kunnen wonen zoals men wil, bijvoorbeeld voor wat betreft het wonen in standplaatsen, maar ook door ervaren discriminatie vanuit instanties en tussen personen. Tegelijkertijd merken de onderzoekers op dat er meer contact lijkt te ontstaan tussen Sinti, Roma en andere delen van de Nederlandse samenleving, met name onder jongeren.

- Bij twee van de drie groepen wordt het beeld herkend dat veel Roma niet volgens hun cultuur kunnen leven. Volgens hen speelt de overheid daar een rol in, omdat die hen in het verleden uit elkaar heeft getrokken en heeft verspreid over gemeenten en het land. Ook vandaag de

dag is dat nog een probleem. Zo geven zij voorbeelden van Roma die niet naast elkaar in huizen wonen en het plaatsen van 'vreemden' op de woonwagenlocatie.

- In één duidingssessie met Roma heeft men wel het gevoel te kunnen leven volgens hun cultuur. Deze Roma geven aan dat een deel van hun gemeenschap erg gesloten is en alle contact van buitenaf als een bedreiging voor de cultuur ervaart. De respondenten zijn echter van mening dat het ook belangrijk is om mee te gaan met de tijd en om je aan te passen aan de samenleving.
- De waargenomen ontwikkeling in het rapport dat jongeren meer contact hebben met andere groepen, is volgens sommige deelnemers ook een gevolg van het uit elkaar drijven van Sinti en Roma door de overheid. Doordat jongeren niet meer bij elkaar kunnen wonen verwateren de gemeenschappen en komt men in contact met andere groepen.
- Een aantal jongere deelnemers herkent het geschetste beeld van spanning waarbij jongeren tussen twee werelden komen te leven. Volgens een oudere respondent kan dit niet los worden gezien van het uit elkaar gedreven worden van de gemeenschappen.
- In een duidingssessie met Roma wordt benoemd dat in de daar aanwezige gemeenschap, de oudsten vaak nog een invloedrijke rol hebben in de levens van jongeren en dat dit inderdaad tot spanningen kan leiden wanneer jongeren het anders willen doen.
- Tijdens alle drie de duidingssessies wordt benoemd dat het (christelijk) geloof een belangrijke rol speelt in dagelijks leven van veel Sinti en Roma. Via de kerk worden bijeenkomsten georganiseerd, maakt men verbinding en komt men samen. Ook is dit een manier waarop contact plaatsvindt met andere gelovigen van buiten de gemeenschappen. Deelnemers merken op dat de kerk een belangrijke sociale functie heeft en dat dit niet in het rapport ter sprake komt.

Wonen

Bij het bespreken van de woonsituatie wordt een onderscheid gemaakt tussen de groepen die de wens hebben in een woonwagen te wonen (veelal Sinti en een deel van de Roma) en zij die het gewend zijn in huizen te wonen. Er wordt benoemd dat er veel onvrede bestaat onder de groepen. In het bijzonder de Sinti en Roma die in een woonwagen wensen te wonen zijn teleurgesteld in het uitblijven van realisatie van standplaatsen. Zij zien dit vaak als een bedreiging van de culturele leefwijze. Daarnaast ervaren veel van de gesproken Sinti en Roma, zowel zij in die huizen als zij die in een woonwagen leven, discriminatie van burens en instanties. Ook wordt benoemd dat culturele gebruiken, bijvoorbeeld rondom rouwen, tot spanningen kunnen leiden met omwonenden.

- Over het algemeen wordt het geschetste beeld herkend binnen de duidingssessies. Wel geven verschillende Roma aan dat de behoefte om te wonen in een huis veel minder sterk leeft onder hun gemeenschap. Zo geeft een deelnemer aan dat een deel van de Roma nooit in Nederland in een woonwagen hebben gewoond. Deze groepen zouden niet allemaal de wens hebben om in woonwagen te wonen, maar willen wel graag met elkaar in een huis, straat of buurt, wonen. Zij hebben het gevoel dat ook dit onmogelijk wordt gemaakt. Er worden voorbeelden gegeven van Roma die proberen met meerdere gezinnen in een groot huis te gaan wonen of mensen die een vrijgekomen huurwoning aan familie proberen over te dragen. Deelnemers benoemen dat dit soort initiatieven in hun oog vaak worden tegengehouden door instanties zoals een woningcorporatie.
- De gesproken Sinti geven aan dat de zorgen over de standplaatsen zeer groot zijn. Een respondent benadrukt dat de juridische regels discriminerend zouden zijn en het gevolg zouden hebben dat woonwagenbewoners niet eerlijk behandeld worden. Hierdoor zou het

moeilijk zijn de sociaaleconomische positie te verbeteren doordat er bijvoorbeeld geen bezit opgebouwd zou kunnen worden.

- De gesproken Sinti zijn erg kritisch op de houding van professionals in het rapport die hebben aangegeven dat zij standplaatsen willen realiseren maar dat dit door allerlei obstakels niet gaat. De respondenten geven aan dit soort argumenten al jaren te hebben gehoord en dat er altijd iets is dat wordt gebruikt om maar geen standplaatsen te bouwen. Respondenten hebben het idee dat er voor vluchtelingen veel meer en sneller mogelijk lijkt dan voor Sinti en Roma die hier al generaties zijn.
- Een aantal van de geïnterviewde Generaal-pardon Roma herkent de behoefte om bij elkaar te wonen, maar geeft aan dat de lokale Romagemeenschap inmiddels is gewend aan de situatie zoals die nu is. Een respondent geeft aan dat via de kerk veel gelegenheden zijn waar de christelijke Romagemeenschap bij elkaar kan komen.

Rondkomen

Bij het bespreken van de resultaten wordt benoemd dat veel Sinti en Roma willen ondernemen en dat het ongebruikelijk is om voor een baas te werken. Tevens wordt ingegaan op uitspraken van professionals, bijvoorbeeld rondom de vermoedens van illegale nevenactiviteiten en de uitkeringsafhankelijkheid.

- Het beeld dat Sinti en Roma het liefst ondernemen wordt breed herkend. De deelnemers van alle sessies geven aan dat dit ook vanuit het verleden een gewoonte is.
- Bij een sessie wordt bevestigd dat een groot deel van de in die gemeente wonende oudere Roma al jaren afhankelijk zouden zijn van een uitkering. Deelnemers geven aan dat dit moeilijk te veranderen is.
- In een sessie met Roma-deelnemers wordt aangegeven dat jongeren vaak een te hoge verwachting hebben van een realistisch inkomen. Dat zou bijvoorbeeld komen doordat ze ouderen die veel verdienen als voorbeeld zien. Volgens hen zijn jongeren bovendien trots, en willen niet onderaan beginnen. Zij vinden het belangrijk om deze jongeren te begeleiden zodat zij een idee krijgen van hoe de arbeidsmarkt werkt.
- In dezelfde sessie met Roma wordt aangegeven dat jongeren goede rolmodellen missen. Veel Roma met een goede baan verzwijgen hun Roma-zijn, en noemen zichzelf bijvoorbeeld Roemeen, aldus een van de deelnemers.
- In twee sessies wordt verontwaardigd gereageerd op de uitspraken van professionals dat er vermoedens zijn van illegale nevenactiviteiten. Deelnemers benoemen dat criminaliteit voorkomt maar dat dit niet op een grotere of andere schaal is dan in andere delen van de maatschappij. Dit soort uitspraken werken volgens hen stigmatiserend en worden altijd specifiek benoemd voor de Sinti en Roma. Daarnaast geven zij aan dat veel professionals geen helder beeld hebben van de thuissituatie omdat zij amper in contact zouden staan met de gemeenschappen. Zij vinden de uitspraak over illegale nevenactiviteiten zeer kwalijk. Een Roma-respondent vertelt dat professionals de situatie niet goed snappen. Als een professional een huis of woonwagen in komt, dan kan het zijn dat daar mooie spullen staan. Volgens de respondent zijn dit vaak erfstukken die niet weg kunnen worden gedaan. Ook geven deelnemers aan dat het kan zijn dat mensen geld van de gemeente hebben gekregen voor inrichting van het huis. De beeldvorming van professionals zegt vooral iets over hun eigen vooroordelen en niet over criminaliteit onder Roma, aldus deze respondent.
- In de derde duidingssessie met Roma wordt een beeld geschetst waarbij een klein deel van de Roma-gemeenschap zich wel zou inlaten met criminaliteit om snel geld te kunnen verdienen.

Onderwijs

Bij het bespreken van het onderwijs wordt aangegeven dat in het rapport vanuit de gemeenschappen wordt benoemd dat kinderen naar school gaan, discriminatie vaak zou plaats vinden en dat kinderen het over het algemeen goed doen op school. Ook is er ingegaan op de uitspraken van professionals met betrekking tot verzuim.

- Bij twee sessies wordt het vanuit de gemeenschap geschetste beeld herkend. Zij geven aan dat er een sterke wil is bij ouders om hun kinderen op school te laten slagen.
- In de derde sessie wordt het geschetste beeld deels herkend. De Roma-respondenten geven aan dat een deel van de gemeenschap zich niet aan de regels houdt en liever ziet dat kinderen op een gegeven moment gaan werken in plaats van naar school gaan.
- De deelnemers van alle sessies geven aan dat onveiligheidsgevoelens bij ouders een zeer grote rol spelen bij de schoolgang van kinderen. Zo zouden deze gevoelens soms zo groot zijn dat het zeer belangrijk wordt geacht dat kinderen uit de gemeenschap samen naar school gaan. Ouders kiezen er daarom soms voor om kinderen bij hen in de buurt naar school te sturen, ook al zou dit kunnen betekenen dat een kind op een lager niveau onderwijs moet volgen dan hij/zij aan zou kunnen. Deze ervaren gevoelens zouden onderschat worden door buitenstaanders, aldus de respondenten.
- In twee van de drie sessies wordt benadrukt dat vooroordelen bij onderwijsprofessionals een groot probleem zijn en dat dit in combinatie met pestgedrag vaak zou leiden tot sterke gevoelens van onveiligheid bij zowel de Sinti-/Roma-kinderen als bij de ouders. Deelnemers noemen voorbeelden die ook in het rapport benoemd zijn: lage schooladviezen en kinderen met een Sinti- of Roma-achtergrond bijna automatisch naar het speciaal onderwijs zouden worden doorverwezen.
- In de derde sessie met Roma-deelnemers wordt benoemd dat er signalen zijn dat leerlingen, in het bijzonder meisjes, achterlopen in het onderwijs. Sinds een paar jaar zou dit wel minder groot geworden zijn.
- In dezelfde sessie wordt benoemd dat Roma uit de gemeenschap discriminatie ervaren, maar vragen deelnemers zich af of dit altijd terecht is. Volgens hen komen deze gevoelens ook vaak voort uit onbegrip vanuit zowel de scholen als de gemeenschap.

Gezondheid

Met betrekking tot gezondheid is het beeld dat zowel de fysieke als mentale gezondheid van Sinti en Roma kwetsbaar is, besproken. Dit komt zowel naar voren uit de gesprekken met de doelgroep als professionals. Ook is er gesproken over culturele gewoonten die soms kunnen botsen met processen in de gezondheidszorg.

- De deelnemers herkennen het beeld van de kwetsbare gezondheid van de Romagemeenschap. Volgens sommigen zou dit vooral gelden voor de ouderen in de gemeenschap en wat zij allemaal hebben meegemaakt.
- Deelnemers geven aan te herkennen dat deelname aan het verenigingsleven beperkt is, vaak ook omdat dit als een onveilige omgeving wordt gezien waar vooroordelen zouden bestaan over Roma en Sinti.
- Deelnemers beamen dat er veel wantrouwen is naar zorgverleners. Ook hier kan onbegrip over culturele gewoonten tot wantrouwen leiden.
- De deelnemers bevestigen ook dat ingeschakelde thuiszorg lastig kan zijn wanneer er geen rekening gehouden wordt met de culturele gebruiken. Daarbij was het tot voor kort ook nog

gebruikelijk dat de familie voor de zieke zorgt. Dit lukt tegenwoordig echter niet altijd, wat tot spanningen kan leiden binnen families, volgens een aantal deelnemers.

- Een deelnemer benoemt in het geschetste beeld de factor 'stress' te missen. Volgens deze deelnemer speelt heel vaak langdurige stress een grote rol in mentale problematiek, dat ook zijn weerslag kent op de fysieke gezondheid.

Discriminatie

De bevindingen uit het rapport over de ervaren discriminatie van Sinti en Roma op nagenoeg alle leefgebieden is, aan de deelnemers voorgelegd.

- In twee duidingssessies herkennen Sinti en Roma het beeld dat er veel discriminatie wordt ervaren. Zij geven aan dat niet onderschat kan worden wat voor impact dit heeft op het (dagelijks) leven van veel Sinti en Roma.
- In de derde sessie wordt aangegeven dat vanuit de omgeving minder sterk discriminatie wordt ervaren. Wel wordt aangegeven dat het kan botsen tussen verschillende culturen en gebruiken van de Roma en niet-Roma in de gemeente. Een respondent geeft aan dat het verschil in ervaren discriminatie mogelijk komt doordat de gemeenschap al sinds lange tijd in huizen verspreid woont over de gemeente. In dezelfde duidingssessie wordt opgemerkt dat de ervaren discriminatie mogelijk ook voortkomt uit een gebrek aan kennis van een deel onder de Roma over hoe sommige delen van de Nederlandse maatschappij werken. Een respondent geeft aan dat er soms onrealistische verwachtingen zijn vanuit een deel van de Roma-gemeenschap wat door hen zelf ervaren kan worden als discriminatie. Dit gaat bijvoorbeeld over het salaris dat hoort bij een beginnende functie.

Institutioneel vertrouwen

Er wordt gesproken over het gerapporteerde, beperkte vertrouwen dat veel Sinti en Roma lijken te hebben in instanties en de (semi-)overheid.

- In alle duidingssessies wordt het beeld bevestigd dat er weinig vertrouwen is in instanties. Dit zou onder andere voortkomen uit onvrede over het woonwagengebeleid, met name voor de Sinti, maar ook rondom ervaringen uit het verleden.
- Een deelnemer geeft aan dat er meer vertrouwen moet komen vanuit de overheid voor initiatieven vanuit de gemeenschappen die erop gericht zijn de positie te verbeteren. Volgens deze respondent werkt het niet als hulp geboden worden door mensen die bij de overheid werken. Die hulp zou niet geaccepteerd worden omdat er te weinig vertrouwen is in de overheid. De deelnemers pleiten voor hulp van sleutelpersonen uit de gemeenschappen zelf die ondersteund worden door de overheid.
- De deelnemers geven aan dat er altijd wantrouwen is geweest richting de overheid, omdat ze gewend waren om altijd op de vlucht te zijn. Een gevoel van onveiligheid kan tot onbegrip leiden volgens de deelnemers, wat wantrouwen veroorzaakt richting de maatschappij.

Rode draden

In de verschillende gesprekken komt een aantal overeenkomsten naar voren die breed gedeeld lijken te worden binnen de verschillende gesproken groepen.

- De belangrijkste opmerking, die eigenlijk bij elk onderwerp terugkomt is dat buitenstaanders niet kunnen bevatten wat eeuwen van vervolging met een volk doet en dat dit nog steeds doorwerkt in de positie in de maatschappij en de veiligheidsgevoelens van Sinti en Roma.

- Vanuit die gedachte wordt opgemerkt dat Sinti en Roma aangeven dat zij zelf het beste de gemeenschap kunnen ondersteunen en helpen om de positie te verbeteren. Zij benadrukken het belang van intermediairs en sleutelpersonen. In twee sessies benoemen deelnemers dat ze vinden dat de overheid te weinig ondersteuning biedt aan initiatieven die vanuit de gemeenschap opgezet worden.
- In een sessie wordt telkens benadrukt dat de ontwikkelingen die worden benoemd, het gevolg zouden zijn van sturing/dwang vanuit de overheid en instanties. Deze respondenten vragen zich af of deze ontwikkelingen voortkomen vanuit de gemeenschappen zelf of dat dit tot stand is gekomen doordat men niet zou kunnen leven zoals men wil.
- Herhaaldelijk wordt opgemerkt dat de (Sinti en) Roma zich onveilig voelen en dat dit ook één van de belangrijkste redenen is waarom zij afstand houden van mensen buiten de gemeenschappen, bijvoorbeeld op school.
- De respondenten vinden het gepresenteerde perspectief van professionals vaak stigmatiserend en drukken de onderzoekers op het hart dat veel professionals zelf vooroordelen hebben. Deze professionals begrijpen de Sinti en/of Roma niet en zouden vaak niet in contact staan met de doelgroep zelf. De deelnemers vragen zich dan ook af waar de professionals hun uitspraken op baseren.
- De respondenten geven dat er veel onderzoek wordt gedaan maar dat dit niet tot acties leidt of verbetering voor de gemeenschappen. Dit onderzoek is in hun ogen daar ook een voorbeeld van.
- Veel deelnemers aan de sessies vinden dat Sinti en Roma geen eerlijke kans krijgen, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt, school maar ook in de media. De deelnemers vinden dat de kracht van de mensen zelf veel beter benut kan worden. Bijvoorbeeld door hen te betrekken bij het uitvoeren van onderzoek of sociaalmaatschappelijke hulpverlening onder (Sinti en) Roma.
- In de sessies wordt benoemd dat de verschillen tussen de groepen Sinti, Roma en onderling groot zijn. Er wordt de onderzoekers op het hart gedrukt dat ervoor gewaakt moet worden dat het rapport geen stigmatiserende werking heeft en om oog te houden voor de grote verschillen tussen de groepen. Sommige respondenten vragen zich hardop af of het eigenlijk wel zinvol is om elke keer over 'Sinti en Roma' te spreken alsof het een onlosmakelijke eenheid betreft.

Resultaten duidingssessie met professionals

Er is gekozen om een aparte duidingssessie met professionals te organiseren. Enerzijds om een veilig klimaat te creëren waarin Sinti en Roma konden reageren. Anderzijds zodat ook professionals vrijuit konden reageren. In het gesprek met professionals is het ook onder andere gegaan over de tegenstellingen in de antwoorden van professionals en uit de doelgroep bij sommige onderwerpen.

Uitkomsten van het onderzoek worden door aanwezige professionals herkend

De professionals herkennen in grote lijnen de resultaten uit het onderzoek, vooral omtrent culturele spanningen, onderwijspositie van kinderen, gezondheidssituaties en woonproblematiek binnen de Sinti- en Roma-gemeenschappen. Over sommige uitkomsten zijn opmerkingen of delen professionals observaties. Hieronder worden de belangrijkste bespreekpunten samengevat.

Ontwikkelingen in standplaatsenbeleid

In het rapport komt sterk naar voren dat Sinti en Roma het gevoel hebben dat de beloftes rondom het creëren van nieuwe standplaatsen, niet altijd waar worden gemaakt. Sommige gesproken professionals sluiten in het rapport aan op dit beeld. Eén van de aanwezigen van de duidingssessie herkent dit beeld en benoemt zelf dat Sinti en Roma het hebben over een 'uitstelbeleid naar uitstelbeleid'. Een aantal aanwezige professionals vult aan dat er binnen hun gemeenten ontwikkeling plaatsvindt op het gebied van standplaatsen en dat op dit moment een substantieel aantal nieuwe standplaatsen wordt gecreëerd.

Erkenning voor ervaren stress binnen doelgroep

De aanwezige professionals herkennen het geschetste beeld rondom de fysieke en mentale gezondheid van Sinti en Roma in Nederland. Volgens enkele aanwezigen is de ervaren stress van belangrijke invloed op de fysieke en mentale gezondheid. Eén van hen benadrukt dat stress veroorzaakt wordt door dagelijkse problemen en de noodzaak om te overleven in plaats van te 'leven'.

Slachtofferschap, discriminatie en (h)erkenning

De professionals (h)erkennen de ervaringen van Sinti en Roma. Er zijn ook enkele professionals die vanuit hun ervaring met de doelgroepen menen dat er soms sprake is van het gebruiken en/of misbruiken van de slachtofferrol om zaken voor elkaar te krijgen. Zij zijn van mening dat ontwikkeling binnen de doelgroep op meerdere leefgebieden daardoor wordt geremd. Een andere aanwezige vult aan dat door (h)erkenning van de ervaren discriminatie de Sinti- en Roma-gemeenschappen en de Nederlandse maatschappij nader tot elkaar kunnen komen.

Afname van beleidsmatige aandacht

In het rapport wordt benoemd dat er sprake lijkt van afnemende aandacht voor de Sinti en Roma vanuit gemeenten. Dit zou bijvoorbeeld blijken uit het verwateren van de samenwerkingsverbanden en de professionals met een specifiek taakaccent Sinti en Roma. Verschillende professionals bevestigen dit beeld. Zij geven bijvoorbeeld aan dat er nauwelijks meer onderwijsconsulenten zijn voor deze groep terwijl er vroeger een landelijk netwerk was. Ook het aantal professionals dat zich al langer met de positie van Sinti en Roma bezighoudt loopt terug. Volgens professionals kan dit een probleem zijn omdat het lang kan duren voordat er een vertrouwensband is opgebouwd en om de cultuur te leren kennen. Een professional benoemt dat continuïteit en duurzame inzet belangrijk is om tot verbetering te komen.

Gebrek aan sleutelfiguren en intermediairs

De aanwezigen constateren een gebrek aan sleutelfiguren en intermediairs, zoals onderwijsconsulenten. Deze personen zijn cruciaal als schakels tussen gemeenschappen, gemeenten en scholen. De deelnemers pleiten voor meer van zulke sleutelfiguren en benadrukten het belang van langdurige relaties en duidelijke communicatie met de doelgroep.

Conclusie

Uit deze sessie kwam naar voren dat er behoefte is aan verbeterde ondersteuning en erkenning van de specifieke uitdagingen waarmee Sinti- en Roma-gemeenschappen geconfronteerd worden, evenals aan initiatieven die de samenwerking tussen deze gemeenschappen en de Nederlandse samenleving bevorderen.

Reflectie vanuit de onderzoekers

De duidingssessies leiden behalve tot reflectie vanuit de deelnemers ook tot een aantal nieuwe inzichten bij de onderzoekers over het rapport en factoren die van invloed zijn op de positie van Sinti en Roma in Nederland.

Recht doen aan de verscheidenheid en diversiteit binnen de Sinti en Roma. Een utopie?

Uit de gesprekken kwam nogmaals naar voren dat er zeer grote verscheidenheid is binnen de doelgroep en dat er niet gesproken kan worden over 'de Sinti en Roma'. Hoewel er in het onderzoek enig onderscheid gemaakt wordt tussen Sinti en verschillende groepen Roma, bleek tijdens de gesprekken dat ook met dit onderscheid nog onvoldoende recht kan worden gedaan aan de verschillen tussen de groepen. Zo hebben we gesproken met christelijke Sinti en Roma maar ook met een moslim Roma. We spraken met Sinti en Roma die zeer veel vooroordelen en discriminatie ervaren, maar ook met een groep die hier geen last van had. Ook hebben we een groep gesproken waar zeer veel wantrouwen en weerstand bestaat ten opzichte van de 'burgermaatschappij' en een groep Roma die juist 'integratie' ambieert en oude gewoontes los wil laten. Deze grote verschillen binnen de groep laten zien hoe complex het is om onderzoek te doen waarbinnen recht wordt gedaan aan de diversiteit binnen de groepen Sinti en Roma. Ook op Monitor Sociale Inclusie 2023 zal om die reden naar alle waarschijnlijkheid kritiek zijn.

De rol die religie speelt is onderbelicht gebleven in deze meting

Opvallend was dat tijdens de duidingssessies sterk naar voren kwam dat religie een verbindende rol lijkt te spelen binnen de Sinti- en Roma-gemeenschappen in Nederland. Zo zou men vaak samenkomen voor vieringen en zou dit een plek zijn waar relatief veel contact en verbinding wordt gezocht zowel met elkaar als met andere niet-Roma- of -Sinti-gelovigen. Verschillende respondenten benoemen dat religie altijd een belangrijke rol heeft gespeeld binnen de gemeenschappen maar dat dit de laatste jaren sterker lijkt geworden. In het rapport is er echter nauwelijks aandacht besteed aan de omgang met religie. Het zou logisch zijn om in een volgende meting dit beter te belichten.

De impact van veiligheidsgevoelens kunnen niet onderschat worden

Tijdens de gesprekken viel het op wat voor effect gevoelens van onveiligheid hebben op de levens van Sinti en Roma. Zo durven mensen niet uit te komen voor hun identiteit op werk, solliciteren zij onder andere namen maar kan dit bijvoorbeeld ook van invloed zijn op de schoolkeuze. Een benoemd voorbeeld hiervan is een kind met een bepaald schoolniveau binnen het voortgezet onderwijs waarbij de ouders kiezen voor een andere school op een lager niveau die meer in de buurt ligt, omdat daar

andere kinderen uit de gemeenschap naar toe gaan. Dit soort situaties kunnen leiden tot onbegrip tussen professionals en de doelgroep. Zo kan een professional dit uitleggen als het gebrek aan belang dat aan het onderwijs wordt gehecht terwijl het voor de ouders een veiligheidsvraagstuk is. Deze gevoelens van onveiligheid lijken door te werken op allerlei levensterreinen. Ook deelname aan sportverenigingen zou hier bijvoorbeeld door bemoeilijkt worden. Sommige deelnemers benoemen dat het gesloten karakter van gemeenschappen dat soms benoemd wordt door professionals ook vaak het gevolg is van onveiligheidsgevoelens.

Aandacht voor de doorwerking van het verleden is wenselijk

In het rapport wordt opgemerkt dat het verleden een sterke doorwerking kent in de levens van Sinti en Roma anno nu. In een gesprek werd geopperd dat de doorwerking van het verleden in kaart gebracht zou moeten worden omdat dit kan leiden tot meer begrip vanuit andere delen van de samenleving. Dit sluit aan bij het maatschappelijk debat over andere vormen van doorwerking van het verleden waar steeds meer aandacht is voor de manier waarop het verleden nog van invloed is op de huidige verhoudingen. Te denken valt aan onderzoek naar de doorwerking van het koloniaal en slavernijverleden. Leo Lucassen heeft met zijn proefschrift in 1990 de geschiedenis in kaart gebracht van verschillende Roma groepen en Sinti in de periode 1750-1944. Het zou mooi zijn als deze geschiedenis aangevuld wordt met de periode na 1944 en dat de link wordt gelegd met de manier waarop dit bewogen verleden doorwerkt in de levens van huidige Sinti en Roma in Nederland. Dit zou ook de resultaten uit dit onderzoek in een breder perspectief kunnen plaatsen wat kan zorgen voor meer begrip voor de uitkomsten samenleving breed.

Een oproep voor ondersteuning van sleutelpersonen vanuit de gemeenschappen zelf

Een laatste belangrijke constatering is dat in alle duidingssessies wordt benoemd Sinti en Roma zelf de beste experts zijn voor wat betreft het helpen en ondersteunen van de gemeenschappen. Zij geven aan dat zij als geen ander weten wat er speelt en wat knelpunten kunnen zijn. Er lijkt dus een grote behoefte te bestaan. Veel van de deelnemers geven aan dat zij zelf een dergelijke rol zouden willen vervullen, of dit al doen, maar dat het lastig kan zijn om hier voldoende ondersteuning voor te krijgen. Een professional is van mening dat initiatieven vanuit de gemeenschap door de (lokale) overheid ondersteund moeten worden en dat dat om vertrouwen vraagt. Een aantal Sinti en Roma dat al een dergelijke rol vervult geeft aan dat zij soms ondersteuning krijgen van de overheid maar dat dit vaak onzeker en niet duurzaam is. Hierdoor kan het lastig zijn om continuïteit te creëren.